

D u š k o K e č k e m e t :

NEKADAŠNJI IZGLED JUGOISTOČNIH ZGRADA NA NARODNOME TRGU

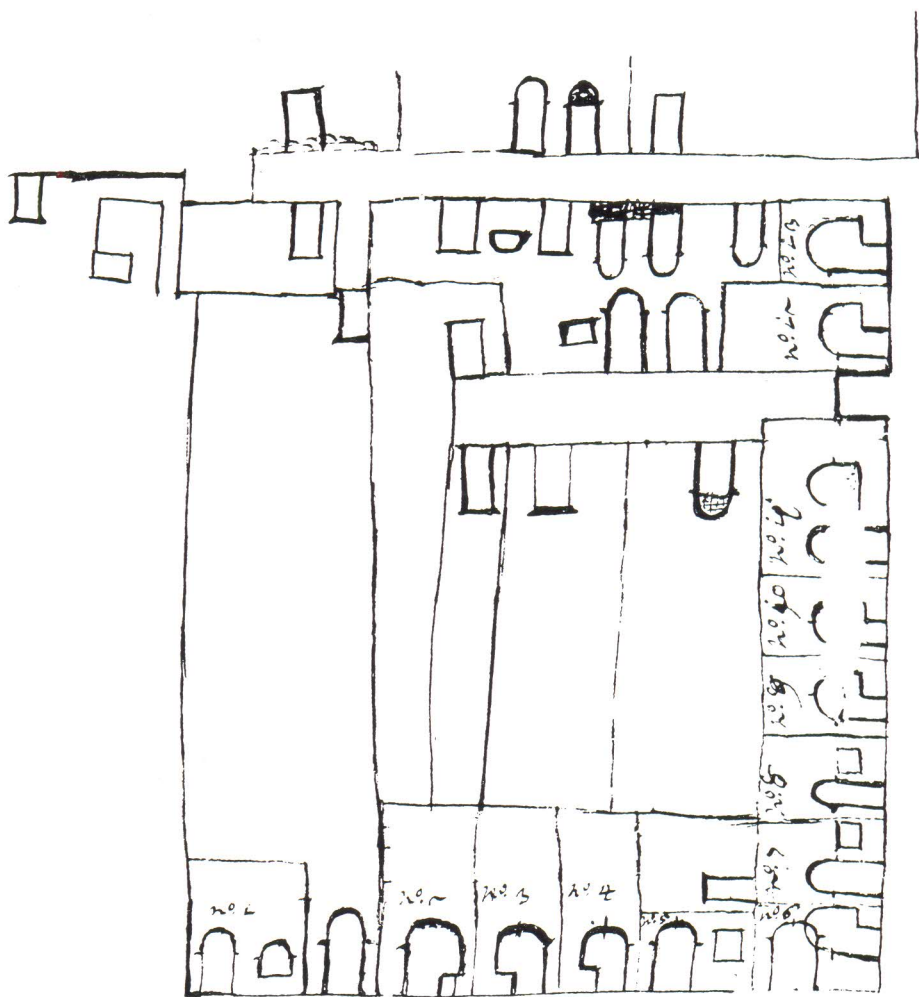
Trg sv. Lovre, Trg oružja, Gospodski trg i konačno Narodni trg u Splitu stoljećima je bio glavno sastajalište građana. Na njemu su se nalazile najistaknutije javne i privatne gradske građevine: sa sjeverne strane palača Karepić i Komunalna palača s ložom i vijećnicom (kasnije i kazalište), sa zapadne Kneževa palača, sa južne palača Pavlović, a s istočne gradski toranja sa satom i zvonom i paviljon za gradsku posadu. Bila je to skladna i lijepa urbanistička cjelina, iako nastala na starijem srednjovjekovnom, nepravilnom gradskom tlocrtu. Danas je, nažalost, taj građevni i urbanistički sklad narušen jer su neke građevine porušene a neke pregrađene. Najveća je šteta gubitak većeg dijela gotičke Komunalne palače i Kneževe palače. Njihov izgled ipak znademo na temelju sačuvanih crteža Antuna Zudeniga iz XVIII st., jednog nepotpisanog crteža i crteža Petra Zečevića iz prve polovice i sredine prošloga stoljeća. Zapadnu polovicu južne strane trga zauzimala je kuća Pavlović, koja je i danas sačuvana, a istočnu polovicu sačinjavale su tri manje starije kuće koje su krajem prošloga stoljeća djelomično porušene, a djelomično pregrađene i dograđene, pa im se prvotni izgled potpuno izgubio. Također nam nije ni s jednog nacрта ni fotografije poznat raniji izgled današnjeg zapadnog dijela trga prije gradnje secesijske zgrade banke, ali te zgrade nalazile su se prvotno iza Kneževe palače i nisu bile s trga vidljive.

C. Fisković je opširno opisao stari Trg sv. Lovre, na temelju sačuvanih starih isprava, tlocrta, nacрта i fotografija, ali je izgled građevnoga sklopa između palače Pavlović (danas samoposluga) i Marulićeve ulice mogao samo djelomično fiksirati na temelju jedne fotografije splitskoga fotografa Zinka iz 1864, na kojoj se vidi dio tih zgrada, a i taj u već pregrađenom obliku XIX stoljeća.¹⁾

Zahvaljujući dvjema skicama nađenima u obiteljskome arhivu Cavagnin-Capogrosso u Muzeju grada Splita možemo dobiti dosta dobru predodžbu ne samo tlocrta tog građevnog kompleksa između Marulićeve ulice, Narodnoga trga i slijepe uličice uz istočnu stranu Pavlovićeve

palače već i o izgledu, točnije o vratima i prozorima prizemlja toga sklopa. Ta dokumentacija izvornih, ili barem ranijih prizemnih otvora posebno je važna i aktualna u slučajevima mogućnosti njihove obnove, što se u posljednje vrijeme sve češće obavlja.

Dva crteža s tlocrtima istoga građevnoga sklopa i s položenim prizemnim fasadama zgrada, kako se to tada zbog preglednosti običavalo ucrtati u skicama, nalaze se uz popis kuća obitelji Capogrosso i prikazuju stanje prizemnih lokala tih zgrada u XVIII stoljeću. Naslov na arku glasi: *Zbir kupovina kuća i dućana na trgu i u glavnoj ulici sa njihovim nacrtom, što je prije bilo pokojnoga N. Ge...(?)²⁾*

Skica prizemnih prostorija Capogrossovih kuća na gradskome trgu, XVIII st.

Capogrossovi su došli kao trgovci iz Italije u XVI stoljeću, u vrijeme procvata karavanske tranzitne trgovine kroz Split, a ubrzo su se obogatili u toj trgovini, pogotovu nakon podizanja velikog i prometnog splitskog lazareta. Dok su splitski plemići siromašili jer su im se zemlje, od kojih su živjeli, nalazile u turskim rukama (turska granica bila je između Splita i Solina), trgovci, većinom došljaci, bogatili su se trgovinom i posredstvom u toj trgovini, pa su ekonomski postali mnogo moćniji od starih plemićkih obitelji. Splitski knez Mlečanin Marko Barbarigo veli u svom izvještaju mletačkome duždu 1586. godine: »... Ti su plemići siromašni što se tiče imovine, ali, naduveni ispraznom ambicijom, zavide građanima, koji zbog svojih zanata i trgovine žive daleko udobnije, a od svih najbolje tri brata Capogrosso, za koje se misli da bogatstvom premašuju svaku drugu porodicu u Dalmaciji.«³⁾ Tako imućni, Capogrossovi, i ostali splitski bogati građani, stotinu su se godina borili da uđu u gradsko Veliko vijeće i dobiju plemićke titule i privilegije. Capogrossovima je to i uspjelo 1666. godine, kada su, duždevom naredbom, primljeni u splitsko vijeće.⁴⁾

Ta »tri brata Capogrosso«, što ih spominje splitski knez kupila su od osiromašenih splitskih plemića neke njihove kuće i brojne dućane u kućama unutar gradskih zidina. Tako su kupili i sklop starih kuća između današnjeg Narodnog trga i Marulićeve ulice.

Unutar skiciranih tlocrta prizemnih dućana tih kuća na navedenome nacrtu u ostavštini obitelji Capogrosso zapisali su ti novi vlasnici bivše vlasnike, godine kada su od njih kupili lokale i granice sa susjednim lokalima. Tako doznajemo da su u roku od 1567—1588. Capogrossovi kupili sve prizemne lokale navedenih kuća (a i same kuće kako se veli u naslovu) od starih splitskih, uglavnom plemićkih, obitelji Petrachi, Zuppaneo. Alberti, Bugardello, Cindri, Comuli, Uxiganich (?), Boccareo i Mazzarelli.

Iako su navedeni nacrti tek laičke skice radi orijentiranja u posjedima prizemnih lokala, a ne precizni tehnički nacrti, crteži svih otvora prostorija prema ulici, trgu i prema unutrašnjim dvorištima predočavaju nam ako ne točno dimenziju a to bar oblike tih vrata i prozora.

Tako je prvi dućan toga građevnoga sklopa u Glavnoj ulici (Calle Generale, danas Marulićevoj ulici), počevši od juga prema sjeveru, imao karakteristična vrata na koljeno, tj. otvor kojega je luk (možda još romaničkog, ali možda i kasnijega stila) presvođivao ne samo ulazna vrata već i prozor što je, spuštanjem prozorskog zaklopca, služio i kao izlog robe na prodaju. U svim tim lokalima nalazili su se manji dućani, ili obrtničke radionice, koje su na isti način izlagale proizvedenu robu na prodaju.

Slijedeći manji lokal nastao je zacijelo kasnijom dogradnjom u gotičkome dvorištu, s vratima i prozorom u zidu dvorišta. Budući da se ne spominje njegov bivši vlasnik, tu su dogradnju vjerojatno izveli sami Capogrossi nakon kupnje dvorišta od stare splitske plemićke obitelji Petrachi, kako je i označeno na crtežu (*Corte Petrachi*). Nacrtan je i ulaz što iz ulice vodi u dvorište, sa zazidanom lunetom (*Porton della corte*). I danas je sačuvan taj ulaz, a na položaju lunete portala nalazi

Građevni sklop, nakon obnove, s »Kafanom Troccoli«, oko 1900.

se još gotički grb stare splitske plemićke obitelji Comoli, Comuli ili Komulović: kula u štitu (bez inače uobičajene zvijezde nad kulom).

Grb dokazuje da je kuća prvotno pripadala zaista Komulovićima jer su jedino oni od splitskih plemića imali u grbu kulu (sa zvijezdom nad kruništem).⁵⁾ Njihova je vjerojatno bila i kuća s istim grbom u današnjoj Bosanskoj ulici. U parku Capogrossovih nalazio se jedan njihov sličan kameni grb (danas u Muzeju grada Splita), možda uklonjen s iste zgrade pošto su je Capogrossovi kupili i pregradili.⁶⁾

Obitelj Comoli ili Comuli udružila se kasnije (vjerojatno izumiranjem njezinih muških članova) s drugom splitskom plemićkom obitelji Petrachi.⁷⁾ Stoga na jednoj polovici štita njihova grba kasnije nalazimo kulu a na drugoj lava, ili na jednom drugom kamenome grbu na svakoj polovici štita po jednu kulu sa zvijezdom.⁸⁾ Kula kao heraldički znak ušla je i u kasniji složeniji grb obitelji Marulić, vjerojatno spajanjem tih obitelji.⁹⁾

Ime obitelji Comuli, kao prvotnog vlasnika tih lokala, nalazimo zapisano nekoliko puta u Capogrossovome tlocrtu. Njima je zacijelo najranije pripadav cijeli taj sklop kuća. Sada nam je jasno i to zašto se na tlocrtu dvoršte sa Comulisovim grbom na portalu bilježi kao Petrachino. U dnu dvorišta bila su dvojica (vjerojatno renesansna) vrata:

jedna su bila vrata manjeg lokala, a kroz druga se izlazilo iz dvorišta u slijepu uličicu što je vodila na glavni trg. Pretpostavljam da su ta kuća i dvorište bili tipa splitskih gotičkih palača s karakterističnim dvorišnim portalom, otvorenim stepeništem do prvoga kata i eventualnom ložom u dvorištu, a danas su i kuća i dvorište raznim pregradnjama (osobito posljednjom nesretnom adaptacijom kavane) potpuno izgubili prvotni izgled. Na katastarskom planu Splita iz 1830. još se vide stepenice u dvorištu što su vodile izravno do prostorija prvoga kata.¹⁰⁾

Stoga mislim da nije gotički grb nad dvorišnim vratima prenesen s ulaza u kuću, s kojim ranogotičkim ulazom je bila dovršena prva gradnja romaničke kuće, već je postavljanje grba u dvorišnome portalu karakteristično za mletačko kasnogotičko graditeljstvo, što ga je uglavnom Juraj Dalmatinac prenio u Dalmaciju, ali je moglo biti primjera takvog tipa stambenih kuća i palača i prije njegova dolaska.¹¹⁾

Slijedeći prizemni dućan u današnjoj Marulićevoj ulici kupili su Capogrossovi od Zuppaneovih (ili Županićevih), a susjedna dva od obitelji Bugardello. Sva tri lokala imaju karakteristična vrata na koljeno pod lukom. Zacijelo se radi o izvornim otvorima romaničke kuće iz XIII ili XIV stoljeća jer se i na gornjim katovima te vrlo pravilno zidane kuće vide zazidani romanički prozori. Bila je to jedna od najvećih i najljepših kuća srednjovjekovnog autonomnog Splita, romaničkoga stila, s jednim licem prema ulici, a s drugim prema trgu. Prvo je donekle sačuvano, a drugo je pregradnjom pod kraj prošloga stoljeća ostavilo vidljivim tek dio prizemnoga zida, a ono gornjih katova prekrilo žbukanim pročeljem.

Slijedeći maleni lokal, kupljen od Comulijevih i Albertijevih, imao je tada ulazna vrata s lukom i maleni četverokutni prozor. Možda je to prvotno bio drugi ulaz što je izravno vodio u kuću, odnosno u ulazni trijem.

Na samome uglu kuće bio je maleni lokal s običnim polukružnim vratima sa strane ulice, a vratima na koljeno sa strane trga. Ranije je pripadao Cindrovima.

Slijedeći dalje, sa strane trga, u smjeru zapada, manji je lokal s jednakim polukružnim vratima i četvrtastim prozorčićem, ranije također vlasništvo Cindovih. Iz njega se ulazilo u manju stražnju prostoriju (dobivenu vjerojatno pregradnjom bivše ulazne veže).

I slijedeći dućan imao je jednake otvore: i vrata i prozorčić.

Dva dalja dućana, nekada vlasništvo Boccareovih i Albertijevih, imala su samo koljeno, a treći, ranije Mazzarellijevih i Albertijevih, vrata s odvojenim prozorom, oba s polukružnim lukom.

Slijedeća vrata, s ravnim nadvratnikom, vodila su u usko dugačko dvorište. Danas su to vrata i predvorje hotela »Central«. Prvotno je to bila uličica, što dokazuju prva vrata lijevo, sa zazidanom lunetom (u kojoj je vjerojatno bio obiteljski grb), kroz koja se ranije ulazilo u prizemnu prostoriju zgrade. Na kraju te uličice (kasnije dvorišta, danas hotelskoga prolaza), s lijeve strane bila su još dvojica vrata, što se i danas vide pregrađena na ulazu u recepciju hotela. Vide se danas i troja vrata s desne strane nekadašnje uličice dvorišta i jedan prozorčić. Očito je da su ta vrata prvotno pripadala vanjskom, a ne unutrašnjem dijelu kuća.

Jugoistočni dio »Gospodskog trga«, oko 1870.

I na Santinijevome planu Splita vidi se da su tu 1666. postojale dvije slijepe uličice, a ne samo jedna kao danas.¹²⁾ Također na Coroneljevom tlocrtu grada 1688.¹³⁾ i Justerovom 1708. god.¹⁴⁾

Treća kuća u bloku sa strane trga (nekada uličicom, a kasnije dvorištem odvojena od prve dvije) imala je sa strane trga dva malena dućana s vratima na koljeno, a sa strane današnje slijepe uličice petora vrata i mali polukružni prozor, što su vodila u prizemne prostorije.

Na planu je ucrtan i samo ugaoni dio zapadne palače Pavlović sa četvorim vratima u navedenoj uličici (danas je to prodavaonica samoposluge).

Cijeli taj građevni sklop nije ni poslije ostao u posjedu Capogrossovih. Na planu trga splitskoga arhitekta Vicka Andrića iz prve polovice devetnaestoga stoljeća označena je kao vlasnik istočne kuće obitelj Defilla, srednje Capogrosso, a zapadne Dallavita.¹⁵⁾

Tri zgrade s pročeljem na trgu izmijenile su temeljito izgled u drugoj polovici prošloga stoljeća, kada su se 1887. prve dvije pregradile u hotel i kavanu, u neorenesansnom stilu, a zatim i treća zapadna.¹⁶⁾ Podjela pročelja prema trgu na tri zgrade ostala je i dalje, ali su prve dvije dvokatnice povišene, prva mansardnim katom, a druga visinom katova i potkrovnim prostorijama s kićenim i nametljivim svjetlarnicama,

a treća jednokatnica dozidana je u dvokatnicu. Nova ožbukana pročelja prekrila su izvorne zidove kuća, a ostao je na prvoj kući neožbukani samo izvorni zid prizemlja i tri romanička reljefa: sv. Jurja na konju kako ubija zmaja i sv. Mihajla na prvom katu te kotač za kišnicu u obliku lavlje glave na drugome katu.

Unutrašnja ranija raspodjela prostora preinačena je dogradnjom zgrada prema dvorištu i spajanjem dviju istočnih zgrada u jednu (iako s različitim nivoima na katovima).

Istočna lica zgrada, prema današnjoj Marulićevoj ulici, podlegla su znatno manjim izmjenama. Otvoreni su u prizemlju prve zgrade veliki kavanski prozori i veći prozori u gornjim katovima, ali su obrisi starih romaničkih i gotičkih otvora ostali vidljivi.

I prije posljednje pregradnje bila je u prizemlju ugaone zgrade na trgu gradska kavana. Tu je sedamdesetih godina XVIII stoljeća (svakako nakon Capogrossova tlocrta) Mlečanin Orazio Turcatti otvorio kavanu po uzoru na tadašnje u Veneciji, ali je zatim preselio na Peristil. U vrijeme francuske uprave otvara na istom mjestu doseljeni Švicarac Nikola Selebam 1807. godine tzv. »Švicarsku kavanu« (»Caffé degli Svizzeri«), koja je postala stjecištem mladih i starijih Splitsana. Kao »Caffé Troccoli« bila je u drugoj polovici XIX stoljeća ne samo zabavno već i kulturno središte grada. Tu su se, prije osnutka »Slavjanske čitaonice«, sastajali splitski narodnjaci u političkoj borbi s autonomašima. Pred kavanom je bila isturena streha s platnenim zastorima, što je stvaralo ugodni prostor pred njom, kako vidimo na reproduciranoj fotografiji oko 1870.

Posebnu sliku i sadržaj davale su kavana i kasnije hotel nad njom, pošto su obje zgrade obnovljene 1887. god. »Caffé Troccoli« proširen je na prizemne prostorije obiju zgrada, načinjena je nova kičena nadstrešnica za štekat na Gospodskome trgu, a unutrašnjost kavane bogato je opremljena, ukrašena velikim zidnim zrcalom i štukaturama i zidnim dekoracijama splitskoga slikara Josipa Voltolinija.

U tome ambijentu odvijao se u posljednjem desetljeću prošloga i u prvome ovoga stoljeća naročito živ, bučan i zabavan život. Bilo je tu sijelo brojne grupe splitskih umjetnika i književnika, splitski Quartier Latin, kako ga je zaneseno opisao njemački književnik Herman Bahr u putopisu »Dalmatinische Reise«.

I u razdoblju između dva rata bila je kavana »Central« ne samo zabavno već i kulturno stjecište Splitsana. Legendarni »Stol mudraca« okupljao je istaknute splitske javne radnike, pa se za njim često krojila i sudbina grada, više nego u samoj općinskoj vijećnici. O ugodnom smještaju u danas oronulom hotelu »Central« najlaskavije se izrazio inače vrlo kritični Bernard Shaw.

Posljednjom nesretnom i konzervatorski nestručnom pregradnjom kavane u »snack-bar« uništen je izgled i ambijent tog istaknutog kulturno-historijskog spomenika, ali još više ostaci prvotnih romaničkih i gotičkih zgrada. Srušen je unutrašnji zid romaničke zgrade da bi se proširila prostorija lokala, zazidani ostaci dvorišta, a pomodna kičerska oprema zamijenila je jedan autentičan, već historijski i spomenički, ambijent.¹⁷⁾

BILJEŠKE

- 1) C. Fisković: Izgled splitskog Narodnog trga u prošlosti. Peristil, Zagreb, I/1954, str. 71—102.
- 2) Sum(m)ario degl'acquisti della Casa e Botteghe in Piazza, e Calle Gen(erale) col suo disegno, furon del q(uonda)m N. Ge...
- 3) G. Novak: Povijest Splita, II dio, Split 1961, str. 250.
- 4) Isto, str. 203.
- 5) Vidi: Heyer von Rosenfeld: Wappenbuch des Königreichs Dalmatien. Nürnberg 1873, tabela 25 i 59; D. F. Karaman: Il Re d'Armi di Spalato. (Rukopisna knjiga u Muzeju grada Splita). Tabla 5, sl. 2.
- 6) Isto, tab. 28, sl. 11.
- 7) F. Heyer, str. 36.
- 8) Isto, tab. 44; D. F. Karaman, tab. 26, sl. 3 i tab. 17, sl. 10.
- 9) D. F. Karaman, tab. 15, sl. 4. Grb na obiteljskoj grobnici u Poljudu.
- 10) Katastarski plan u Arhivu mapa u Splitu i u Muzeju grada Splita.
- 11) C. Fisković: Romaničke kuće u Splitu i u Trogiru. Starohrvatska prosvjeta, ser. III, sv. 2 str. 170.
- 12) Santinijeva mapa u Muzeju grada Splita. D. Kečkemet: Mapa crteža dalmatinskih gradova ing. Josipa Santinija. Izdanje Muzeja grada Splita, sv. 4, Split 1953, sl. str. 72—73.
- 13) V. Coronelli: Mari, golfi, isole, spiagge, porti, città, fortezze... Venezia 1688. U Arheološkome muzeju u Splitu.
- 14) SPLIT. Pianta di Spalato. Gez. v. G. Juster. 1708. Vojni arhiv, Beč, sign. G I a, 6—5, karta 20.
- 15) C. Fisković, nav. dj., sl. 4.
- 16) S. Muljačić: Kronološki pregled izgradnje Splita u XIX i XX stoljeću. Zbornik društva inženjera i tehničara, Split 1958, str. 70.
- 17) D. Kečkemet: 200 godina jedne splitske kavane. Slobodna Dalmacija, 21. I 1961.

